

Slobodo, sunce jarko. Priredio dr Milan Bodiroga, Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru, Mostar 1981, 184 str.

U knjizi *Slobodo, sunce jarko* tiskane su 133 pjesme razvrstane pod devet naslova: *Pjesme priprema za revoluciju*; *Pjesme ustanka*; *Pjesme o borbama*; *KPJ u pjesmi*; *Partizanske pjesme o drugu Titu*; *Pjesme ljubavi u borbi*; *Partizanski narodni junaci*; *Osuda okupatora i domaćih izdajnika* i *Partizanska tužbalica*. Na kraju je pogovor s nekim uopćenim mislima o partizanskoj narodnoj poeziji.

Autor nigdje ne spominje odakle je pjesme preuzimao. Pretpostavljam da je to njegova rukopisna zbirka koju je pod naslovom *Partizanska (revolucionarna) narodna pjesma na štokavskom jezičnom području* u stručnoj literaturi naveo Tvrtko Čubelić u knjizi *Ustanak i revolucija u riječi narodnog pjesnika* ("Znanje", Zagreb 1966, str. 359. pod rednim brojem 10). Uz to ta se rukopisna zbirka ne navodi u stručnoj literaturi Bodirogine knjige *Partizanska narodna poezija na štokavskom jezičnom području*, koja ide uz ovu kao njezin, moglo bi se reći, drugi dio (istodobno su predane i tiskane, u prvij su tekstovi pjesama, a u drugoj studija o partizanskoj narodnoj poeziji, pa im se sadržaji dodiruju).

Kakva je onda ova nova zbirka? Da li su te pjesme već negdje tiskane i, ako jesu, gdje?

Ipak je većina pjesama već objavljena po zbirkama, ali mnoge od njih nisu vjerno prenesene. Da parafraziramo Vuka, iste su, ali malo drukčije. Nekim je pjesmama naslov skraćen, neke su dobile nove naslove, u nekim su zamijenjeni ili promijenjeni stihovi, nekim je pjesmama dodavano ili oduzimana, u nekima su stihovi izmiješani, neke su sastavljene od distiha ili dijelova dviju ili više pjesama, a neke su samo dio već tiskane pjesme i slično.

Samo letimična usporedba pjesama Bodirogine zbirke s navedenom Čubelićevom pokazuje da je iz nje prenesena 31 pjesma bez izmjena i još sedam s manjim ili većim izmjenama. Vjerojatno se četrdesetak pjesama, sadržaji kojih su poznati, nalazi u drugim zbirkama. Deset do petnaest pjesama dijelovi su dužih, pa

i epskih, pjesama. Neke su, možda, i iz repertoara Radovana Nadaždina za kojeg se u drugoj autorovoj knjizi navodi da "ima veću rukopisnu zbirku pjesama", da su mu posebno lijepe pjesme o partizanskim junacima pa su "neke citirane i u ovoj knjizi". Neke su, možda, uzete i iz drugih rukopisnih zbirki (npr. Sime Radića?). Sedam su dijelovi drugih pjesama. U četrnaest pjesama sadržaji su ispremiješani ili sastavljeni od dva ili više dijelova drugih pjesama. Desetak ih je, sudeći po sadržajno različitim distisima, nastalo slaganjem. Samo desetak pjesama mogle bi biti nove. Sve su se ove pjesme mogle i ovako čuti i zabilježiti od kazivača, ali je na onome tko ih zapisuje, ili prenosi iz neke druge zbirke, da stihove, distihe ili dijelove pjesama stavi tamo gdje spadaju. Uz to je red da se kaže: gdje je i od koga pjesma zabilježena, ili odakle je prenesena i ako se mijenja, zašto je to učinjeno, pogotovo kad uz takvu zbirku ide još i znanstveni rad u kojem se na str. 25. druge knjige kaže: "Zbirke navedene pod d/ i e/ su slabije i po izboru materijala, a osim toga upadljivo se osjeća uticaj redigovanja što umanjuje vrijednost zbirki i narušava autentičnost pjesme". Kako onda ocijeniti ovu zbirku?

Pjesme su u ratu imenovali autori, narod i redaktori zbirki. Pjesma *Oj narode Like i Korduna* objavljena je pod tim naslovom u zbirci *Pjesme borbe*, 1942. godine i u još petnaestak zbirki kasnije. U Bodiroginoj je zbirci naslov *Oj narode*. Na isti su način skraćivani naslovi ovih pjesama: *Diži se narode radni* u: *Diži se, U Bosni se podignula raja* u: *U Bosni, Nema cvijeća što su jorgovani* u: *Nema cvijeća, Bosno moja poharana* u: *Bosno moja, Padaj kišo, krv operi* u: *Padaj kišo, Puško moja divan dare* u: *Puško moja, Ide Tito preko Romanije* u: *Tito ide, Nasred gore Romanije* u: *Nasred gore, Kad u borbu ja polazim* u: *Kad u borbu, Romanijo visokoga visa* u: *Romanijo* itd. Sve su te pjesme poznate po prvom stihu i tako bi trebalo da ostane. To je potrebno kako iz praktičnih tako i iz znanstvenih razloga. Kako pronaći pjesmu kojoj se naslovi mijenjaju? Kako doznati koji je sadržaj pod novim naslovom?

Pjesma *Na vrh gore Romanije* u Bodiroginoj knjizi dobila je novi naslov *To su*

slova druga Tita . Pod naslovom *Kolonelo* (prenesena iz zbirke Saita Orahovca *Narodne pjesme bunta i otpora* /Sarajevo, 1971, str. 92/ sa svim izmjenama pa i greškama u sadržaju u kojemu je i Čilaš postao Điloš) tiskana je poznata partizanska pjesma iz Dalmacije *Poletilo jato vrana* . Neki naslovi ne odgovaraju sadržaju kao npr. *Mi imamo Tita za maršala* i sl.

Pjesma *Ustanite vi robovi rada* svedena je na osam stihova. Od poznate dvije varijante pjesme *Oj narode Like i Korduna* (prva je češća u zbirkama, objavljena prvi put u zbirci *Pjesme borbe*, 1942. godine, a druga češća u narodu, objavljena u zbirci *Naše pjesme*, sv.I,1944. godine) uzeta je druga, ali da ne bi bilo tako kako jest, skraćen je naslov i promijenjen zadnji stih: "Hrvatskomu i srpskom narodu" u "Porobljenom našem narodu". Možda se i pjeva tako u narodu. Ipak trebalo bi birati izvorniji oblik u antologijskim zbirkama. *Diži se narode radni* stara je radnička pjesma (muzika N.A. Peskova). Njezin je sadržaj prema sadržajima iz ratnih zbirki i iz zbirke *Vstanite sužnji* (Ljubljana 1976) kraći za po dva stiha iz dviju strofa i bez refrena. U pjesmi *Iz Bosne se Sava kreće* zadnja četiri stiha: "Mitraljci laki kose..." itd. dio su pjesme *Jedno jutro prije zore* sa str.118. Pjesmi *Drugarice iz mog sela* na kraju su prilijepljena dva početna distiha iz pjesme *U logoru boljševika*. Pjesma *Oj Kozaro, goro razlistana* razlikuje se od pjesme u Čubelićevoj zbirci (str.183) po tome što je dobila još jedan distih: *Oj Kozaro ne treba ti kiše/Heroji te krvlju natopiše, koji je sam za sebe pjesma. Zašto je potrebno da ovaj i slični distisi, koji su zasebne cjeline, snažne pjesme, budu dodani stihovima skupljenima pod neki naslov. Ovakvih primjera ima, nažalost, mnogo i ne samo u ovoj zbirci.*

Navest ću kao karakterističan primjer "popravljanja" pjesmu *Bosno moja* iz zbirki Čubelića i Dizdara, a potom iz Bodirogine zbirke:

Bosno moja poharana

Bosno moja poharana,
zemljo moja neorana,
četir' ljeta nesijana,
kućo moja bez zidova,
stajo moja bez volova,

stara majko bez sinova.
Kuću ćemo popraviti,
staju ćemo napuniti,
staru majku utješiti.
Mjesto braće i sestara
sloboda me razgovara,
jer puteve ljepše stvara.

Bosno moja

Bosno moja poharana,
zemljo moja neorana,
četir' ljeta nesijana,
kućo moja bez zidova,
stara majko bez sinova...

Mesto (!) braće i sestara
sloboda me razgovara...

Mjesto moga milog oca
imam Tita prvoborca.

Mislim da ne treba komentara.

Pjesmi *Proleter se s puškom razgovara* iz zbirke Saita Orahovca *Narodne pjesme bunta i otpora* (str.92) poslije četvrtog distiha:

·Puško moja od čelika sjajna,
mnoga te je proklinjala nana,
dodan je ovaj distih:
Drugovi mi sve partizan,
Srbin, Hrvat i Musliman.

Pjesme od po četiri distiha *Vedra noć* /str.18/ (naslov nije primjeren sadržaju) i *U tamnici* /str.20/ razlikuju se samo u jednom distihu. Po čemu su to dvije pjesme? Po naslovu.

Nasred gore stara je narodna pjesma. U ratnim zbirkama naslov joj je *Razvila se jedna jela vita* (u zbirci *Druže Tito, ljubičice bijela*, 1944. je *Ispod Velebita*). Prvih deset stihova ide pod gornji naslov, a narednih dvanaest iz te pjesme je varijanta pjesme *Cvijeće na grobu*, odnosno *Ja sam borac partizanskog puka* (u knjizi *Veliki dani*, Zagreb 1958). Pod naslovom *Ustanak u Crnoj Gori* slično su spojeni dijelovi dviju pjesama. Prvi dio je iz pjesme *Listaj goro, cvjetaj cvijeće* (četiri stiha), a drugi iz pjesme

Oj svijetla majska zoro (osam stihova). Pjesma *Oj, djevojko Milijana* (str.104) i *Oj, djevojko* (111) počinju istim stihom, a sadržaji su još dvaju distiha slični. U prvoj posljednji distih asocira na jedan šaljivi o četnicima:

Hajde s nama preko rijeka,
bit će pure i mlijeka.

U drugoj su prva tri osmeračka, a naredna četiri distiha deseteračka. Od ta četiri tri su iz pjesme *Razvila se jedna jela vita*, a četvrti distih iz *Pjesme novih zora*. Pjesma *Paveliću ne bilo te* sastavljena je iz više dijelova (prve su dvije strofe lirskog ugođaja, a druge dvije epskog). Isto je i s pjesmom *Kad se sjetim*. U pjesmi *U mitrovskom (?) kazamatu* nalaze se stihovi iz triju pjesama (to je označeno točkicama). Prva četiri stiha dio su pjesme koja govori o mitrovačkoj kaznionici, idući se vežu uz Zenicu: "Zenica je kuća pregol-ema..." prema: "Lepoglava kuća je golema...", pa je onda normalno, odnosno nenormalno što su naredni stihovi uzeti iz *Lepoglavke*. Iz pjesme *Čiča* (122), zadnja četiri deseteračka stiha ista su kao prva četiri u pjesmi *Romanija* (127), kojima su prislomljena još četiri osmeračka. U pjesmi *Oj Sutjesko, vodo ledna* (120) nakon četiri stiha dodan je skraćeni parafraziran sadržaj poznate pjesme *Na Kordunu grob do groba* (47). Pjesme *Usred ljeta o Petrovu danu* i *U iljadu devetostotini* sastavljene su od po pet odlomaka iz nekih, ne baš uspješnih, epskih pjesama. Takve su pjesme *Pa se narod podizati poče* i *Junak od starine* od po dva odlomka. Bodiroga je ispravno postupio kad je od pjesme uzete iz Čubelićeve zbirke *Nema takvog hrabrog borca* napravio dvije: 1. *Nema takvog hrabrog borca* i 2. *Cio svijet nek znade*. To su zaista dvije pjesme. Tako su objavljene i u drugim zbirkama. Pod naslovom: "Oj, bosanske vite jele" (str.56) nalaze se dijelovi triju pjesama (označeni su točkicama). Prva četiri stiha su cjelina za sebe, idući dva pripadaju pjesmi *Zlatibore širi svoje grane* (ovdje: "...širi svoje jele"), kod Nedeljkovića "...i te tvoje jele" (Rad kongresa SUFJ, Beograd 1961, str.47); zadnja dva vezuju su uz pjesmu o proleterima, a nalaze se kao treći i četvrti stih u pjesmi *Padaj kišo*

(str.57).

Pjesma *Puče puška* (str.51. osam stihova) dio je tužbalice *Traže majke jedinike* (str.167) od osmog do šesnaestog stiha. S prva dva, od tri distiha, iz pjesme *Nemaš, majko, neg mene jedinu* (str.105) počinje naredna pjesma *Jedinica* (str.106). Od šest distiha u pjesmi *Oj djevojko ti seljačka* (37) dva su (sadržajno četiri) dio pjesme *Petokrako zašto si crvena* (48) u kojoj od osam distiha pet povezuje riječ: petokraka. U istom obliku nalazi se i u Čubelićevoj zbirci (o.c.str.56). Prva četiri stiha u pjesmi *A najljepše kod njih* (str.66) zadnja su četiri stiha iz pjesme *U logoru boljševika* (druga autorova knjiga str.13). Iz pjesme *Partija je sve od sebe dala* (str.63) zadnji distih prvi je u pjesmi *Oj Partijo* (str.65), a iz ove pjesme drugi distih s promjenom riječi: skojevci u: komunisti prislomljen je uz pjesmu *A najljepše kod njih* (str.66). U pjesmama *Kompartijo* (str.64) i *Kompartiji* (str.69) prva su četiri stiha ista. Zadnji distih iz prve zadnji je i u pjesmi *Poznaj se* (str.68) ali s promijenjenim redom riječi: "za Partiju moje srce vene" u: "srce moje...". Pjesme *Druže Tito* (str.67) i *Druže Tito, ljubičice bijela* (str.96) završavaju istim distihom. Prvi distih iz pjesme *Padaj kišo* (str.57) zadnji je u pjesmi *Evo braće, evo proletera* (str.109), uz sitne razlike. Inače, to su početni stihovi poznate pjesme:

Omladino, zemlje ove
zbijajmo se u redove.

U svim zbirkama pjesma o pogibiji Ive Lole Ribara počinje stihom: "U novembru četrdeset treće...", a u Bodiroginoj: "U septembru..." (Lola je poginuo 27.XI.1943). U pjesmi od tri distiha *Ni meni se, majko, ne veseli* treći distih: "Partizani pola roda moga" itd. ne pristaje uz ovaj sadržaj, a nejasan je, pa i neprikladan, i stih: "Ni meni se, majko, ne veseli". Zašto? Zato što: "Invalida moje srce želi?"

Zbunjuju ovakvi autorovi postupci upravo zato što sâm u drugoj knjizi (str.118) kaže: "Redaktorski zahvati koji su išli na izmjenu sadržaja narodne pjesme narušavaju autentičnost partizanske poezije i oni su neodrživi..."